

ГОРДЕЄВ

Антон Юрійович – доктор географічних наук, заступник директора з наукової роботи Державної установи «Науковий гідрофізичний центр Національної академії наук України»

РОЛЬ ДЕРЖАВНИХ ОРГАНІВ У СТАНОВЛЕННІ АНТАРКТИЧНОЇ СТАНЦІЇ «АКАДЕМІК ВЕРНАДСЬКИЙ»

У статті наведено хроніку подій 1995–1996 рр., пов'язаних з офіційним переданням Україні британської антарктичної станції «Фарадей», організацією Першої української антарктичної експедиції та становленням української антарктичної станції «Академік Вернадський». Розглянуто науково-організаційні заходи державних органів щодо координації та забезпечення проведення антарктичних досліджень. Автор акцентує увагу на тому, що отримання Україною британської антарктичної станції «Фарадей» стало значущою геополітичною віхою в історії нашої країни, яка реалізувалася завдяки успішним діям багатьох учасників тих подій.

Ключові слова: Перша українська антарктична експедиція, антарктична станція «Академік Вернадський», антарктичні дослідження, Національне агентство морських досліджень і технологій при Кабінеті Міністрів України.

Україна належить до досить обмеженого кола країн, які проводять наукові дослідження в Антарктиді, і це не лише має велике геополітичне значення для нашої держави, а й сприяє інтеграції українських дослідників у світовий науковий простір, розширює можливості виконання робіт в умовах тісної міжнародної співпраці та вільного обміну науковою інформацією.

На сьогодні є чимало публікацій, присвячених початковому етапу становлення української антарктичної станції «Академік Вернадський», але в них при висвітленні подій того періоду за основу найчастіше беруться спогади або матеріали інтерв'ю з членами Першої української антарктичної експедиції, які детально розповідають, звісно, лише про ті факти, свідками яких вони були безпосередньо. При цьому, на жаль, непоміченою залишається активна участь держави у процесі прийняття Україною британської антарктичної станції «Фарадей», а також в організації Першої української антарктичної експедиції та підписанні акта про передачу антарктичної станції.

Так склалося, що у спогадах багатьох вчених і організаторів науки, причетних до становлення чинної на сьогодні системи українських досліджень в Антарктиді (наприклад, [1–3]), за-

родився й дотепер активно підтримується міф про те, що прийняття Україною британської антарктичної станції «Фарадей» та організація Першої української антарктичної експедиції здійснювалися лише зусиллями зацікавлених ентузіастів з Центру антарктичних досліджень (ЦАД) Національної академії наук України й тільки коштом благодійних внесків. При цьому значний внесок державних відомств у те, що Україна стала «антарктичною» державою, чомусь замовчується. Безумовно, ЦАД був ініціатором та одним з найактивніших учасників тих подій, проте я, як також їх безпосередній учасник і свідок, хотів би відновити справедливість і розповісти про визначну роль представників державних органів, які, не ганяючись за славою та почесними, реально забезпечили виконання цієї надскладної місії.

Отже, з нагоди 25-річчя від початку діяльності української антарктичної станції «Академік Вернадський», офіційною датою якого прийнято вважати 6 лютого 1996 р., коли на станції відбулася церемонія підняття українського прапора, згадаймо хроніку маловідомих, але принципово важливих подій 1995–1996 рр., яка допоможе заповнити деякі «білі плями» в українській історії білого континенту.

17 жовтня 1995 р. (м. Київ, Україна). Після тривалих перемовин і в результаті плідної співпраці Національної академії наук України, Національного агентства морських досліджень і технологій при Кабінеті Міністрів України та апарату Кабінету Міністрів України рішенням Уряду України [4] на Національне агентство морських досліджень і технологій, генеральним директором якого був тоді контр-адмірал, професор О.А. Щипцов, було покладено додаткові функції, зокрема координацію та забезпечення наукових досліджень в Антарктиці.

«Ураховуючи перспективність наукових досліджень в Антарктиці, Кабінет Міністрів України постановив:

1. Покласти на Національне агентство морських досліджень і технологій при Кабінеті Міністрів України функції координації та забезпечення наукових досліджень в Антарктиці.

2. Національному агентству морських досліджень і технологій разом із заінтересованими міністерствами і відомствами у місячний термін розробити і подати Кабінетові Міністрів України проект Державної програми досліджень України в Антарктиці з визначенням замовників, обсягів та джерел фінансування цих робіт.

3. ...Дозволити часткове фінансування зазначених досліджень у поточному році в межах коштів, передбачених у Державному бюджеті України на 1995 рік для виконання Національної програми досліджень і використання ресурсів Азово-Чорноморського басейну, інших районів Світового океану на період до 2000 року.

4. Прийняти пропозицію Національної академії наук, погоджену з Національним агентством морських досліджень і технологій, Міністерством економіки та Міністерством фінансів, про передачу Центру антарктичних досліджень до сфери управління Національного агентства морських досліджень і технологій.

5. Доручити Національному агентству морських досліджень і технологій за погодженням з Міністерством закордонних справ представляти в міжнародних організаціях інтереси Уряду України у сфері наукових досліджень в Антарктиці» [4].

Слід підкреслити, що в період 1995–1996 рр. Уряд Прем'єр-міністра України Є.К. Марчука приділяв особливу увагу розробленню стратегії та програми антарктичних досліджень, співпраці з міжнародними антарктичними організаціями, а також плануванню, організації й проведенню антарктичних експедицій. Зокрема, безпосередню координацію та контроль за вирішенням зазначених проблем здійснювали віцепрем'єр-міністр України з питань промислової політики А.К. Кінах та завідувач відділу науки апарату Кабінету Міністрів України Г.І. Миронюк.

Так, керуючись рішенням Уряду України, Національне агентство морських досліджень і технологій у максимально стислі терміни прийняло Центр антарктичних досліджень до сфери свого управління (в подальшому ЦАД було реорганізовано в Державне науково-виробниче підприємство «Український антарктичний

ЩИЩОВ

Олександр Анатолійович — контр-адмірал, кандидат технічних наук, професор, генеральний директор Національного агентства морських досліджень і технологій при Кабінеті Міністрів України (1993–1997)

ЩЕНКО

Олександр Васильович — кандидат технічних наук, перший заступник генерального директора Національного агентства морських досліджень і технологій при Кабінеті Міністрів України (1993–1997)

СТАЖИЛОВ

Олександр Георгійович — заступник генерального директора Національного агентства морських досліджень і технологій при Кабінеті Міністрів України (1993–1997)

центр»), а також розробило та подало на розгляд Кабінету Міністрів України проекти Тимчасового положення про оплату праці учасників української антарктичної експедиції та Державної програми досліджень України в Антарктиці (не ототожнювати з планом-програмою досліджень Першої української антарктичної експедиції) з визначенням замовників, обсягів і джерел фінансування цих робіт.

Зазначимо, що для розроблення проекту Державної програми досліджень України в Антарктиці Національне агентство морських досліджень і технологій оперативно сформувало міжвідомчий науковий колектив, до складу якого увійшли українські вчені й висококваліфіковані фахівці, зокрема академік НАН України В.І. Старостенко (академік-секретар Відділення наук про Землю НАН України); академік НАН України Є.Ф. Шнюков (Центральний науково-природничий музей НАН України); академік НАН України М.П. Щербак (Інститут геохімії, мінералогії і рудоутворення НАН України); член-кореспондент НАН України

В.М. Єремеев (Морський гідрофізичний інститут НАН України); д.г.н. В.М. Яковлєв (ПівденНДІРО Держкомрибгосппрому і НАН України); д.г.н. В.С. Максимов (Український регіональний гідрометеорологічний інститут Держкомгідромету та НАН України); д.г.-м.н. Л.С. Галецький (ДГП «Геопрогноз» Держкомгеології України); д.г.н. Л.С. Говоруха (Одеський гідрометінститут Міносвіти України); к.г.-м.н. І.М. Скопиченко (Відділення наук про Землю НАН України); к.г.н. В.Д. Михайлов (Науковий центр екології моря Мінприроди України); к.ф.-м.н. М.І. Лаврик (Державний комітет України з питань науки і технологій); О.С. Давидов (Гідрометслужба Міноборони України); В.Я. Кірсей (Український союз промисловців і підприємців); Ю.Б. Оскрет (ЦАД); Н.Ф. Токар (Держкомгідромет України) та ін.

Безпосереднє керівництво розробленням проекту Державної програми досліджень України в Антарктиці здійснювали генеральний директор Національного агентства морських досліджень і технологій при Кабінеті

Міністрів України О.А. Щипцов та заступник генерального директора Національного агентства О.Г. Стажилов. Науковим керівником робіт з розроблення проєкту Державної програми був член-кореспондент НАН України П.Ф. Гожик.

Особливо відзначимо, що з ім'ям видатного українського вченого Петра Феодосійовича Гожика пов'язані найважливіші події у сфері вивчення Антарктиди, в тому числі й створення ЦАД (який він на початку очолював), передавання нашій країні британської антарктичної станції «Фарадей», а також участь в організації перших українських антарктичних експедицій та наукове керівництво ними.

У першій половині 1996 р. Кабінет Міністрів України затвердив Тимчасове положення про оплату праці учасників української антарктичної експедиції [5], Державну програму досліджень України в Антарктиці [6], а також порядок фінансування Державної програми досліджень України в Антарктиці у 1996 р. за рахунок коштів, виділених у Державному бюджеті України на Національну програму досліджень і використання ресурсів Азово-Чорноморського басейну, інших районів Світового океану на період до 2000 року.

Варто наголосити, що Державна програма України в Антарктиці, масштабна за задумом і реалізацією, визначала середньострокову стратегію та перспективи розвитку досліджень українських науковців в Антарктиці, а також пріоритетні напрями наукових досліджень учених-океанологів, які вже працювали на станції «Академік Вернадський» у складі Першої української антарктичної експедиції.

* 20 липня 1995 р. у Лондоні Державний міністр закордонних справ Великої Британії Девід Девіс і Посол України у Великій Британії Сергій Комісаренко підписали Міжурядову угоду про безоплатну передачу Україні британської антарктичної станції «Фарадей». Того самого дня було також підписано Меморандум про співробітництво між Британською антарктичною службою на чолі з Беррі Хейвудом і Центром антарктичних досліджень НАН України, директором якого був П.Ф. Гожик.

20–21 листопада 1995 р. (м. Кембридж, Велика Британія). Уповноважені представники Верховної Ради України та Національного агентства морських досліджень і технологій при Кабінеті Міністрів України за погодженням з Міністерством закордонних справ України представляли в міжнародних організаціях інтереси Уряду України у сфері наукових досліджень в Антарктиці.

Зокрема, відповідно до постанови Президії Верховної Ради України [7], на запрошення Британської антарктичної служби (БАС) з метою ознайомлення з масштабами досліджень екологічного стану планети та обговорення питань щодо впровадження екологічної політики з парламентарями та представниками урядових установ Великої Британії з 20 по 24 листопада 1995 р. до Сполученого Королівства було відряджено народного депутата України, заступника голови постійної Комісії Верховної Ради України з питань екологічної політики Анатолія Аркадійовича Писаренка і старшого консультанта секретаріату цієї Комісії Геннадія Олексійовича Клименка. У запланованих заходах з українського боку взяли також участь генеральний директор Національного агентства морських досліджень і технологій при Кабінеті Міністрів України Олександр Анатолійович Щипцов, перший заступник генерального директора Національного агентства Олександр Васильович Іщенко та Юрій Борисович Оскрет з ЦАД.

Національне агентство морських досліджень і технологій разом з іншими органами державної виконавчої влади своєчасно забезпечили можливість проведення наукових досліджень в Антарктиці, зокрема формування, підготовки, спорядження та відправлення до Антарктиди Першої української антарктичної експедиції, про що детальніше йдеться далі.

28 листопада 1995 р. Згідно з домовленостями з БАС, Першу українську антарктичну експедицію в повному складі потрібно було доставити на британську антарктичну станцію «Фарадей» до 7 лютого 1996 р. та забезпечити її матеріально-технічними засобами й медикаментами строком на 1,5 року. На станцію

КАБІНЕТ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ	
<u>До протоколу наради у Віце-прем'єр-міністра А.Кінаха 12.01.96р.</u>	
МЗС /Удовенку/	
Прошу терміново надати підтвердження щодо дати прийняття станції /7.02.96р./ та надати допомогу в оформленні необхідних документів членам експедиції.	
Мінфін /Германчуку/	
Прошу до 16.01.96р. перерахувати в установленому порядку НАМДІТ кошти у сумі 130 млрд.крб. для забезпечення української антарктичної експедиції.	
Укресімбанк /Сорокіну/	
Прошу до 17.01.96р. забезпечити закупівлю валютних коштів та їх переказ для оплати зобов'язань української сторони при підготовці української антарктичної експедиції /за поданням НАМДІТ/.	
Мінтранс /Даньковичу/	
Прошу за зв'язку НАМДІТ забезпечити авіаційну доставку учасників та вантажу української антарктичної експедиції з Києва до Південної Америки згідно графіка що додається.	
МЗЕЗторг /Овяді/, МЗС /Удовенку/	
Прошу в строк до 03.02.96р. забезпечити за поданням НАМДІТ закупівлю продуктів харчування, інших товарів, фрахтування судна, перевезення людей і вантажу із Південної Америки та їх вилучення зі станції Фарадей.	
НАМДІТ /Ділицьову/	
Прошу за участю заінтересованих міністерств і відомств, НАН України створити робочу групу для координації міністерств та відомств по підготовці і проведенню української антарктичної експедиції.	
Міністр Замовля. Ніколайку	

Одне з доручень Кабінету Міністрів України за результатами оперативної наради під керівництвом віцепрем'єр-міністра України з питань промислової політики А.К. Кінаха, проведеної 12 січня 1996 р., щодо організації всебічного забезпечення Першої української антарктичної експедиції

необхідно було завезти 150 т пального, до 30 т продовольства, медичні засоби та різне обладнання. При цьому звертаємо увагу, що як граничний термін прибуття на станцію «Фарадей» учасників української експедиції та вантажу узгодили дату 24 січня 1996 р.

Керівництво Національного агентства морських досліджень і технологій вирішило доставляти учасників Першої української експедиції двома партіями. Так, 21 листопада 1995 р. першу партію з 5 осіб (щоправда, один з учасників експедиції за станом здоров'я був змушений через чотири місяці повернутися

в Україну) було відправлено літаком з аеропорту Брайз Нортон (Велика Британія) на Фолклендські острови, і 28 листопада на британському судні «Джеймс Кларк Росс» вони дісталися антарктичної станції «Фарадей». Друга партія у кількості 8 осіб у супроводі офіційного представника Верховної Ради України народного депутата України А.А. Писаренка та організатора чартерного рейсу директора Державного науково-виробничого підприємства «Укрнауфлот» О.Г. Лебеда 23 січня 1996 р. вилетіла з аеропорту «Бориспіль» (м. Київ) і 25 січня прибула до м. Ушуая (Аргентина). Тут вони розділилися: перша група (4 учасники експедиції, народний депутат України А.А. Писаренко і начальник управління Національного агентства морських досліджень і технологій В.О. Ганічев) наступного дня відбула на науково-дослідному судні «Академик Борис Петров» з морського порту Ушуая і прибула на станцію «Фарадей» 31 січня, а решта учасників відправилися другим рейсом цього ж судна 3 лютого, діставшись антарктичної станції 7 лютого 1996 р.

Успішному виконанню цієї місії передував великий обсяг робіт, який ЦАД провів ще до 17 жовтня 1995 р. Так, було відібрано кандидатів і сформовано персональний склад Першої української антарктичної експедиції, опрацьовано кілька варіантів доставки учасників експедиції на станцію «Фарадей». Однак Центру так і не вдалося вирішити одне з найскладніших завдань — доставку другої партії учасників української експедиції та вантажу. Крім того, виявилася ще ціла низка проблем. Зокрема:

- не завершено формування напрямів фундаментальних і прикладних досліджень, які українські дослідники мали провести на станції протягом першого року її функціонування, продовжуючи роботи за британською програмою згідно з Міжурядовою угодою;
- не затверджено план-програму підготовки та проведення української експедиції;
- не було плану матеріально-технічного забезпечення життєдіяльності станції, лише приблизно визначено обсяги забезпечення полярників продуктами харчування, не вирішено

питання щодо забезпечення ліками та медичними засобами;

- не здійснено розрахунки і медико-біологічне обґрунтування необхідної калорійності їжі з урахуванням екстремальних умов;

- зовсім не було проведено розрахунки та обґрунтування переліку й необхідної кількості технічного і наукового обладнання та витратних матеріалів;

- не визначено умови оплати праці та соціального захисту учасників експедиції, не врегульовано трудові відносини між учасниками експедиції, з одного боку, і ЦАД, з іншого.

Таким чином, Національне агентство морських досліджень і технологій, отримавши у жовтні 1995 р. надзвичайно відповідальне урядове доручення (адже проблема стосувалася як міжнародного авторитету держави, так і долі тих, хто, повіривши на слово, вирушали працювати в Антарктиду). Виконання поставленого завдання потребувало значних бюджетних коштів, зокрема валютних, і перед Національним агентством постали серйозні виклики, пов'язані з надскладними науково-організаційними проблемами і вкрай стислими термінами їх вирішення.

Національне агентство ретельно опрацювало різні можливі варіанти доставки української експедиції на станцію «Фарадей». Під час відвідання БАС керівництво Національного агентства встановило контакти з чилійською фірмою Inchcape Shipping Services з метою фрахту судна для перевезення другої партії учасників української експедиції та вантажу з м. Пунта-Аренас до станції «Фарадей». До м. Пунта-Аренас учасники могли дістатися повітряним шляхом через аеропорти Парижа або Амстердама і Вальпараїсо (Чилі). При цьому основну частину продовольства можна було б придбати безпосередньо в Чилі.

Розглядалися також інші варіанти доставки учасників української експедиції, зокрема морським шляхом. Уповноважені представники Національного агентства морських досліджень і технологій проводили перемовини з Міністерством рибного господарства України про використання рибпромислових і рибопо-

шукових суден, які працюють поблизу Антарктиди. Крім того, опрацьовували можливість доставки другої партії учасників української експедиції та вантажу на науково-дослідних суднах різних зарубіжних країн.

Проте фінансові розрахунки свідчили, що комбінований варіант доставки (літак — судно) був значно економнішим за доставку другої партії учасників експедиції та вантажу тільки морським шляхом з портів України. Вартість комбінованого варіанта становила близько 300 тис. дол. США, тоді як розрахункова вартість морського варіанта доставки виявилася принаймні втричі вищою. При цьому залишалася невизначеність щодо бюджетного фінансування Першої української антарктичної експедиції. Крім того, проблемою морського варіанта була технічна підготовка судна до переходу через Атлантичний океан та роботи у льодових умовах. І найголовніше, реалізація морського варіанта тривала б не менш як 40 діб, що було неприйнятно.

З огляду на ці обставини керівництво Національного агентства морських досліджень і технологій прийняло рішення сконцентрувати зусилля на організації комбінованого варіанта доставки експедиції. Підготовку та доставку другої партії полярників Національне агентство доручило Державному науково-виробничому підприємству «Укрнауқфлот» (директор — Олексій Григорович Лебідь, заступник директора — Антон Юрійович Гордєєв), яке входило до його структури управління і було одним з небагатьох підприємств в Україні, яке мало успішний досвід організації комплексних морських експедицій у ті складні часи.

Безпосередню координацію дій з доставки другої партії учасників української експедиції до британської станції «Фарадей» здійснював начальник управління Національного агентства морських досліджень і технологій капітан І рангу В'ячеслав Олексійович Ганічев.

Варто звернути увагу на розрахункові терміни деяких заходів, які необхідно було здійснити:

- 12 грудня 1995 р. — граничний термін сплати коштів постачальникам палива для ан-

ГАНІЧЕВ

В'ячеслав Олександрович — капітан I рангу, начальник управління Національного агентства морських досліджень і технологій при Кабінеті Міністрів України (1994–1997)

ЛЕБІДЬ

Олександр Григорович — директор Державного науково-виробничого підприємства «Укрнаукафлот» (1994–1997)

ГОРДЄЄВ

Антон Юрійович — заступник директора Державного науково-виробничого підприємства «Укрнаукафлот» (1994–1997)

тарктичної станції. В іншому разі довелось б шукати інші, значно дорожчі, варіанти закупок та доставки палива;

- 16 січня 1996 р. — граничний термін відправки з України літака з другою партією учасників української експедиції та вантажем;

- 20 січня 1996 р. — граничний термін відправки другої партії учасників української експедиції і вантажу з одного з найближчих до станції «Фарадей» портів Південної Америки;

- 24 січня 1996 р. — граничний термін прибуття на станцію другої партії учасників української експедиції та вантажу. Якщо до цієї дати повний склад української експедиції не прибуде на станцію, БАС припиняє процес передачі Україні станції «Фарадей» та здійснює її консервацію, а британська експедиція разом з першою партією учасників української експедиції, які вже перебували на станції, залишають Антарктиду і повертаються на Фолклендські острови. Тоді Україна втратила б можливість самостійно проводити дослідження в Антарктиді;

- 7 лютого 1996 р. — граничний термін прийняття Україною станції «Фарадей», при цьо-

му українська експедиція має бути повністю забезпечена продовольством, матеріально-технічними засобами і медикаментами строком на 1,5 року.

13 січня 1996 р. (м. Київ, Україна). Для вчасного виконання перелічених завдань було сформовано українську делегацію у складі начальника управління Національного агентства морських досліджень і технологій при Кабінеті Міністрів України В.О. Ганічева та заступника директора ДНВП «Укрнаукафлот» А.Ю. Гордєєва, які були відряджені до Аргентинської Республіки та Антарктиди. Головна мета делегації — у зазначені терміни забезпечити приймання британської антарктичної станції «Фарадей» під юрисдикцію України. Для цього на місці необхідно було:

- визначитися з маршрутом і транспортом для відправки другої партії учасників української експедиції та вантажу;

- закупити близько 30 т продовольства та засобів технічного забезпечення для функціонування антарктичної станції;

- організувати прийом великого літака ТУ-154М з Борисполя з учасниками української

експедиції, одягом і медичним обладнанням, яке раніше придбав ЦАД;

- доставити вантаж на антарктичну станцію «Фарадей» та розвантажитися в чітко встановлені строки;

- прийняти антарктичну станцію «Фарадей» під юрисдикцію України.

Як уже згадувалося, з метою фрахту судна для перевезення другої партії учасників української експедиції та вантажу з м. Пунта-Аренас до станції «Фарадей» завчасно було встановлено контакти з чилійською фірмою Inchsare Shipping Services. Проте ситуація ускладнювалася тим, що в Чилі тоді не було дипломатичного представництва України, а найближче посольство знаходилося в Аргентині.

17 січня 1996 р. (м. Буенос-Айрес, Аргентина). Українська делегація (крім А.А. Писаренка, який входив до складу другої партії учасників української експедиції) прибула до Аргентини і за сприяння співробітників Посольства України в Аргентинській Республіці домовилася про зустріч з директором Інституту Антарктики Аргентини. У зустрічі, яка відбулася 17 січня 1996 р., взяли участь з української сторони члени української делегації В.О. Ганічев та А.Ю. Гордєєв, Надзвичайний і Повноважний Посол України в Аргентинській Республіці В.В. Пащук, перший секретар Посольства А.П. Осипов, торговий представник України О.С. Ходаков, консул С.О. Погорельцев.

За підсумками зустрічі українській делегації було рекомендовано звернутися до Міністра планування науки та технологій провінції Вогняна Земля Аргентинської Республіки пана Пабло Альберто Волонюка в м. Ушуая з проханням посприяти організації доставки другої партії учасників української експедиції.

Після офіційної зустрічі в Інституті Антарктики і переговорів з торговим представником України О.С. Ходаковим, який попередньо також зв'язався з чилійськими фірмами, в посольстві членам української делегації оформили візи до Чилі. Делегація прийняла рішення летіти до міста Ушуая, де провести перемовини з місцевим урядом і потенційними партнерами, а в разі незадовільних результатів вилетіти

Зустріч в Інституті Антарктики Аргентинської Республіки (зліва направо): В.О. Ганічев, А.П. Осипов, В.В. Пащук, О.С. Ходаков і заступник директора Інституту Антарктики (зі спини)

до м. Пунта-Аренас на переговори з чилійськими агентуючими фірмами. Посольство України відрядило до м. Ушуая першого секретаря посольства А.П. Осипова як перекладача для супроводу української делегації.

Забігаючи наперед, додаю, що Національне агентство морських досліджень і технологій ще до від'їзду української делегації встановило зв'язки з українською діаспорою, а через Посольство України в Аргентинській Республіці — з компетентними місцевими органами, які попередили членів української делегації про можливу протидію з боку певних чилійських кіл, оскільки вони самі мали наміри придбати станцію «Фарадей» для Чилі [8]. Тому деякі чилійські фірми наполегливо пропонували українській делегації свої послуги з доставки експедиції, але у значно пізніші терміни — не раніше 16 лютого, в надії на те, що Україні не вдасться виконати домовленості з БАС. Через це членам української делегації доводилося постійно бути насторожі і виявляти пильність.

18 січня 1996 р. (м. Ушуая, Аргентина). Ушуая — місто і порт в аргентинській частині архіпелага Вогняна Земля, розташоване на берегах протоки Бігль, столиця провінції Вогняна Земля з населенням близько 60 тис. осіб. Його вважають найпівденнішим містом на планеті, звідси до Антарктиди всього лише

Розташування дослідницьких станцій в Антарктиді

900 км. «Ушуая» в перекладі з мови індіанців корінного племені ямана означає «затока».

У м. Ушуая українська делегація зустрілася з Міністром планування науки і технологій провінції Вогняна Земля паном П.А. Волонюком, який порекомендував звернутися до президента компанії Conflumar капітана Ернесто Оскара Каніхія як надійного партнера з великим досвідом роботи з антарктичними експедиціями.

Компанія Conflumar була однією з найбільших у м. Ушуая і мала добру репутацію серед агентуючих фірм. Вона була офіційним представником канадської туристичної компанії Marine Expeditions у цьому регіоні й обслуговувала протягом сезону (з листопада по квітень) близько 100 суден. Переговори з президентом фірми Conflumar пройшли успішно. Він погодився виконати весь обсяг поставлених завдань. До речі, після завершення до-

ставки другої партії учасників української експедиції на антарктичну станцію Посольство України в Аргентинській Республіці та Національне агентство морських досліджень і технологій при Кабінеті Міністрів України висловили письмову подяку особисто капітану Ернесто Каніхія за професійну допомогу та власний спонсорський внесок у вигляді партії сухого вина. Сухе вино не було передбачено в раціоні харчування учасників української експедиції, але з досвіду капітана цей продукт є необхідним для підтримки здоров'я полярників.

20 січня 1996 р. (м. Ушуая, Аргентина).

Після проведення низки консультацій і отримання згоди від канадської компанії Marine Expeditions було підписано угоду на виконання робіт (у термін до 6 лютого 1996 р.) з доставки українських полярників на станцію «Фарадей» на одному із зафрахтованих фір-

Учасники Першої української антарктичної експедиції, уповноважені представники Верховної Ради України, Посольства України в Аргентинській Республіці та Національного агентства морських досліджень і технологій при Кабінеті Міністрів України, ДНВП «Укрнаукафлот» та екіпаж літака. Аеропорт м. Ушуая, 25 січня 1996 р.

мою суден, а також щодо закупівлі продовольства й засобів технічного забезпечення антарктичної станції.

На цей час члени української делегації вже сформуvalи уточнений список необхідних запасів, і А.П. Осипов переклав його іспанською.

У процесі закупівлі виникло безліч питань щодо номенклатури товарів. Наприклад, виявилось, що в Аргентині немає білокачанної капусти, молока тривалого зберігання та згущеного молока, крім сухого, тара відрізняється від українських стандартів тощо. Причому всі ці проблеми потребували оперативного вирішення. Якість продуктів та відповідність їх номенклатури перебували під постійним контролем членів української делегації і полярників другої партії.

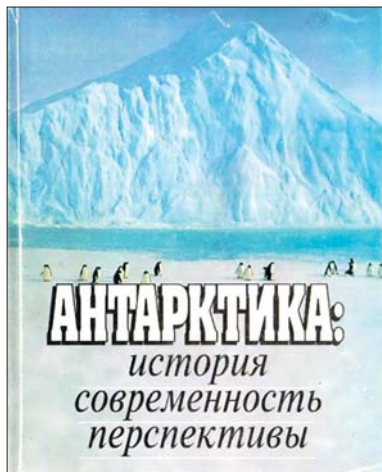
Виникли також проблеми із завантаженням придбаного вантажу на зафрахтоване науково-дослідне судно «Академик Борис Петров» (порт приписки Калінінград). Судно не мало вільних трюмів, а можливості перевантаження на станції були обмежені його габаритами – через недостатні глибини судно не могло підійти до причалу антарктичної станції «Фарадей». Хоча на станції тоді був невеликий човен, він був непридатний для перевезення такої кількості вантажів з судна.

Для забезпечення доставки другої партії учасників української експедиції (окремо для

першої та другої груп) було викуплено по 2 каюти на два рейси судна «Академик Борис Петров», яке обслуговувало туристичні тури канадської компанії Marine Expeditions в Антарктиду. Для завантаження продуктів і обладнання закупили кілька контейнерів, які закріпили «по-штормовому» на верхній палубі з дозволу екіпажу судна та представника фрахтувальника (при цьому зменшився судновий простір для відпочинку туристів). Також придбали моторний човен Zodiac вантажопідйомністю 700 кг для доставки продуктів з судна на берег. Потім цей човен залишився на станції для потреб майбутніх експедицій.

Труднощі виникли також і з узгодженням відхилення судна від основного туристичного маршруту, оскільки кожен з туристів мав право оскаржити такі дії компанії-туроператора в суді. Щоб запобігти цьому, туристам було оголошено про їх причетність до історичної події – передання британської антарктичної станції «Фарадей» Україні, але ризик оскарження все ж зберігався.

Одночасно члени української делегації проводили перемовини на рівні міністрів провінції Вогняна Земля про можливе співробітництво з Україною. Слід зазначити, що провінція була зацікавлена у співпраці з Україною в різних галузях, починаючи з наукових питань (поруч з містом знаходиться Національний

У 1997 р. вийшла друком узагальнююча наукова праця «Антарктика: історія, сучасність, перспективи», підготовлена колективом науковців Національного агентства морських досліджень і технологій при Кабінеті Міністрів України у складі О.А. Щипцова (керівник), Г.О. Анцелевича, О.В. Іщенко, О.А. Радзивілла, В.С. Єфремова, Н.В. Єфремова, О.Г. Стажилова, І.М. Скопиченка [10]

парк з міжнародними науковими лабораторіями, які були готові прийняти наших учених) і завершуючи вирішенням проблем технічного забезпечення нового аеропорту.

Українська делегація домовилася з владою провінції Вогняна Земля щодо прийому українського літака з другою партією учасників експедиції. Нам дуже пощастило, оскільки лише в грудні (за місяць до описаних подій) було завершено модернізацію злітної смуги, в результаті чого стало можливим приймати великі літаки, типу ТУ-154М. Знаменно, що український літак став першим повітряним судном такого класу, що здійснив посадку на цю оновлену смугу.

25 січня 1996 р. (м. Ушуая, Аргентина). З України прибув літак ТУ-154М з другою партією учасників української експедиції на борту. В аеропорту їм організували офіційну зустріч, у якій взяли участь з боку провінції Вогняна Земля — Міністр з питань туризму Даніель Луїс Лігюзамон та Міністр планування науки та технологій П.А. Волонюк, з українського боку — перший секретар Посольства Украї-

ни в Аргентинській Республіці А.П. Осипов, торговий представник України О.С. Ходаков, консул С.О. Погорельцев і члени української делегації. Разом з другою партією учасників української експедиції цим літаком прибув і народний депутат України, заступник голови постійної Комісії Верховної Ради України з питань екологічної політики А.А. Писаренко, спеціально відряджений Верховною Радою як офіційний представник для участі в процедурі передання британської антарктичної станції «Фарадей» під юрисдикцію України. Переліт другої партії учасників української експедиції літаком ТУ-154М організував, забезпечував і супроводжував директор ДНВП «Українафлот» О.Г. Лебідь. Перший в історії незалежної України надскладний чартерний рейс у Південну Америку блискуче виконав екіпаж Міжнародних авіаліній України на чолі з пілотом вищої кваліфікації Сергієм Лохматовим.

Керівництво провінції Вогняна Земля в особі губернатора організувало прийом на честь Першої української антарктичної експедиції, на якому були присутні міністри провінції та 25 українців, зокрема й члени екіпажу літака. За інформацією Посольства України, це був найбільший за кількістю запрошених прийом для українських представників в Аргентинській Республіці (зазвичай запрошували 3–5 осіб).

26 січня 1996 р. (м. Ушуая, Аргентина). Наступного дня на судні «Академик Борис Петров» на станцію «Фарадей» відбули четверо полярників з другої партії учасників української експедиції (перша частина), а також члени української делегації — народний депутат України А.А. Писаренко та начальник управління Національного агентства морських досліджень і технологій при Кабінеті Міністрів України В.О. Ганічев. На судно було завантажено 11 т продовольства і човен Zodiac з паливом для нього.

Паралельно, в період з 27 січня по 3 лютого, здійснювалася підготовка до другого рейсу судна «Академик Борис Петров», який мав доставити на станцію «Фарадей» другу групу учасників української експедиції та решту вантажу.

У цей час постійно підтримувався телефонний зв'язок зі станцією, що давало змогу спільно вирішувати всі поточні питання.

31 січня 1996 р. (станція «Фарадей», Антарктида). На цю дату на станції «Фарадей» уже перебувало необхідне число учасників української експедиції (9 осіб), запаси продовольства та технічного забезпечення на півтора року, а отже, вимоги Великої Британії щодо прийняття станції було виконано.

31 січня 1996 р. було підписано акт передачі станції «Фарадей», і з цього моменту станція офіційно здобула назву «Академік Вернадський». З британської сторони акт підписали Дункан Хейг, Стів Лукас та Джон Шенклін, з української — заступник голови постійної Комісії Верховної Ради України з питань екологічної політики А.А. Писаренко, начальник управління Національного агентства морських досліджень і технологій при Кабінеті Міністрів України В.О. Ганічев і перший начальник станції «Академік Вернадський» Г.П. Міліневський [9].

3 лютого 1996 р. (м. Ушуая, Аргентина). Після прийняття станції члени української делегації А.А. Писаренко і В.О. Ганічев повернулися на борту судна «Академік Борис Петров» до м. Ушуая. Того самого дня на цьому ж судні до антарктичної станції відбула друга група українських полярників та вантаж — 12 т продовольства і 3 т засобів технічного забезпечення.

6 лютого 1996 р. (м. Ушуая, Аргентина). У період з 3 по 6 лютого було сформовано і відправлено останню частину вантажу для антарктичної станції та здійснено остаточні взаєморозрахунки з фірмою Conflumar. Цього ж дня відбулася офіційна церемонія спуску британського прапора на станції «Академік Вернадський», після чого члени британської експедиції залишили станцію [9].

Українська делегація повернулася до м. Буенос-Айрес, де разом з Посольством України в Аргентинській Республіці підбили підсумки успішного прийняття Україною британської антарктичної станції «Фарадей».

8 лютого 1996 р. (м. Буенос-Айрес, Аргентина). У Буенос-Айресі Посольство України

Зустріч заступника голови постійної Комісії Верховної Ради України з питань екологічної політики А.А. Писаренка (третій зліва) з представниками української діаспори в Аргентині. Буенос-Айрес, 8 лютого 1996 р.

організувало зустрічі та пресконференції з представниками української діаспори, а також офіційний прийом на честь початку функціонування української антарктичної станції «Академік Вернадський». На прийомі були присутні представники аргентинського уряду та української діаспори в цій країні.

Замість післямови. У газеті Верховної Ради України «Голос України» 3 лютого 1996 р. було надруковано повідомлення під назвою «Наші полярники дійшли до Фарадея», в якому високо оцінено результати описаних вище подій: «Незважаючи на важкий маршрут і льодове оточення під час морського переходу, учасників української антарктичної експедиції і вантаж своєчасно, без ускладнень, доставлено на станцію «Фарадей». Полярникам від імені Президента, Верховної Ради, Кабінету Міністрів України та Національного агентства морських досліджень і технологій передано привітання та побажання успішної зимівлі на першій українській антарктичній станції. Станція перебуває у відмінному стані, що дасть змогу не лише проводити наукові дослідження на найвищому рівні, а й забезпечити хороші умови життя полярників.

Із початком роботи української антарктичної станції наша держава увійде до ряду небагатьох антарктичних держав світу. Це також значною мірою зміцнить українсько-британські відносини. Зважаючи на дуже стислі стро-

ки і відсутність досвіду організації полярних досліджень, успішне проведення Першої української антарктичної експедиції стало можливим лише завдяки чіткій і сумлінній праці колективу Національного агентства морських досліджень і технологій».

Кілька місяців потому, в липні 1996 р., з метою вдосконалення структури управління економікою та соціальною сферою, відповідно до Указу Президента України [11], на базі Державного комітету України з питань науки, техніки та промислової політики, Національного агентства морських досліджень і технологій при Кабінеті Міністрів України та Державної служби України з питань спеціальної інформації та критичних технологій було створено Міністерство України у справах науки і технологій.

Постановою Кабінету Міністрів України [12] у грудні 1996 р. Міністерству України у справах науки і технологій було доручено забезпечення проведення наукових досліджень в Антарктиці і до сфери його управління передано ДНВП «Український антарктичний центр».

На завершення хотів би наголосити на тому, що отримання Україною британської антарктичної станції «Фарадей» стало значущою геополітичною віхою в історії нашої країни [13]. Незважаючи на численні труднощі і проблеми на цьому шляху, поставлене завдання було успішно виконано, що стало можливим завдяки наполегливим зусиллям і ефективним діям багатьох учасників тих подій — справжніх патріотів України.

REFERENCES

[СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ]

1. Milinevsky G. Antarctica. Ukraine «returned» to Antarctica in 1996 — achievements and problems. *LB.ua*. Feb. 11, 2016. (in Ukrainian). https://lb.ua/blog/clean_thursday/327657_antarktika.html
[Міліневський Г. Антарктика. Україна «повернулась» в Антарктику у 1996 році – здобутки і проблеми. *LB.ua*. 11 лютого 2016.]
2. Ukrainian flag is raised in Antarctica (V Antarktydi zamaioriv ukrainskyi prapor). *Gazeta.ua*. Feb. 06. 2019. (in Ukrainian). https://gazeta.ua/articles/edu-and-science/_v-antarktidi-zamajoriv-ukrayinskij-prapor/884240
[В Антарктиді замайорів український прапор. *Gazeta.ua*. 6 лютого 2019.]
3. Savchuk I. 23 years ago Ukraine got its own Antarctic station (23 roky tomu v Ukraini zivylasia svoia antarktychna stantsiia). *Ukrainskyi interes*. Feb. 06, 2019. (in Ukrainian). <https://uain.press/articles/23-roky-tomu-v-ukrayini-z-yavylasya-svoia-antarktychna-stantsiya-994106>
[Савчук І. 23 роки тому в Україні з'явилася своя антарктична станція. *Український інтерес*. 06.02.2019.]
4. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 830 of 17.10.1995. (in Ukrainian). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/830-95-%D0%BF#Text>
[Про розвиток досліджень в Антарктиці: постанова Кабінету Міністрів України від 17.10.1995 № 830.]
5. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 312 of 12.03.1996. (in Ukrainian). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/312-96-%D0%BF#Text>
[Про затвердження Тимчасового положення про оплату праці учасників української антарктичної експедиції: постанова Кабінету Міністрів України від 12.03.1996 № 312.]
6. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 719 of 04.07.1996. (in Ukrainian). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/719-96-%D0%BF#Text>
[Про затвердження Державної програми досліджень України в Антарктиці: постанова Кабінету Міністрів України від 04.07.1996. № 719.]
7. Resolution of the Presidium of the Verkhovna Rada of Ukraine. No. 701/95-PB of 17.11.1995. (in Ukrainian). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/701/95-пв#Text>
[Про відрядження народного депутата України Писаренка А.А. і старшого консультанта секретаріату постійної Комісії Верховної Ради України з питань екологічної політики Клименка Г.О. до Великобританії: постанова Президії Верховної Ради України від 17.11.1995 № 701/95-ПВ.]
8. Hrytsai M. The black hen also lays white eggs [Chorna kurka nese tezh bili yaitsia]. *Holos Ukrainy*. August 10, 2005. (in Ukrainian). <http://www.golos.com.ua/article/222142>

- [Грицай М. Чорна курка несе теж білі яйця. *Голос України*. 2005. № 146 (10.08.2005). С. 14–15.]
9. Milinevsky G.P. Scientific Researches at Ukrainian Antarctic Station Vernadsky. *Radio Physics and Radio Astronomy*. 1997. 2(3): 255–266. <http://rpra-journal.org.ua/index.php/ra/article/view/1076>
[МиLINEВСЬКИЙ Г.П. Научные исследования на украинской антарктической станции Академик Вернадский. *Радиофизика і радіоастрономія*. 1997. Т. 2, № 3. С. 255–266.]
  10. Shchypstov A.A., Antselevych H.A., Ishchenko A.V. et al. *Antarctica: history, modernity, prospects (Antarktika: istorija, sovremennost', perspektivy)*. Kyiv, Naukova Dumka, 1997. (in Russian).
[ЩИПЦОВ А.А. и др. *Антарктика: история, современность, перспективы*. Киев: Наукова думка, 1997.]
  11. Decree of the President of Ukraine No. 596/96 of 26.07.1996. (in Ukrainian). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/596/96#Text>
[Про зміни в системі центральних органів виконавчої влади України: Указ Президента України від 26.07.1996 № 596/96.]
  12. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 1483 of 11.12.1996. (in Ukrainian). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1483-96-%D0%BF#Text>
[Про проведення наукових досліджень в Антарктиці: постанова Кабінету Міністрів України від 11.12.1996 № 1483.]
  13. Shchypstov A.A. *Ukraine is a maritime state (Ukraina – morskа derzhava)*. Kyiv: Naukova Dumka; 1998. (in Ukrainian).
[ЩИПЦОВ О.А. *Україна морська держава*. Київ: Наукова думка, 1998.]

Anton Yu. Gordiev

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7263-0525>

Scientific Hydrophysical Centre

of the National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine

THE ROLE OF GOVERNMENT AGENCIES IN THE FORMATION OF THE ANTARCTIC STATION “ACADEMICIAN VERNADSKY”

The article chronicles the events of 1995-1996, related to the official transfer of the British Antarctic station “Faraday” to Ukraine, the organization of the First Ukrainian Antarctic Expedition and the formation of the Ukrainian Antarctic station “Academician Vernadsky.” Scientific and organizational measures of state bodies to coordinate and ensure the performance of Antarctic research are considered. The author emphasizes that the receipt by Ukraine of the British Antarctic station “Faraday” was a significant geopolitical milestone in the history of our country, which was realized through the successful actions of many participants in those events.

Keywords: First Ukrainian Antarctic Expedition, Antarctic station “Academician Vernadsky,” Antarctic research, National Agency for Marine Research and Technology under the Cabinet of Ministers of Ukraine.